

Nr. 2 Juni 1995

STAVANGEREN

Medlemsblad for Byhistorisk Forening Stavanger

INNHOILDSFORTEGNELSE

Side	Forfatter	Tittel
2	Bjørn Aarre	Kjære medlem !
3	Geir Hetland	Museumsfolk og Bydag
5	Geir Hetland	Byflagget går ikke til topps !
8	Erling K. Sømme	Byhistorisk Forening får uttalerett
10	Geir Arve Simonsen	Noen utfyllende opplysninger om Karsten Roedder pluss +
12	Geir Hetland	Oscars gate 18
17	Lars Vaage	Den Kombinerte Indretning et sosialpolitisk monstrum !
29	Geir Hetland	Bydag for Stavanger

KJÆRE MEDLEM !

Siden forrige nummer av "**Stavangeren**" har styret hatt forskjellige **gjøremål**. Vi har begynt på oppussingen av foreningskontoret på **Ledaal**, og vi har arbeidet med **Bydag** for Stavanger. For å nå måiet med **Bydag** for Stavanger, har det krevd og vil fremdeles kreve et betydelig arbeid fra arbeidsgruppens medlemmer. Vi nærmer oss med raske **skritt** 2. juli og mulighetene til å **synliggjøre** oss i år synes beklageligvis ikke gode, men vi **står** fortsatt på og håper at vi skal klare det. Det å arrangere koster penger og i den anledning er det **søkt** om tilskudd **til** arrangement i 1995. Nærmere beskjed om arrangement og så videre vil bli gitt i egen melding fra arbeidsgruppen.

Videre har vi **søkt** om finansiell **støtte** til **innkjøp** til **vår boksamling**, som vesentlig skal omfatte byhistoriske **bøker**. det er meningen at vi i overskuelig fremtid skal kunne holde foreningskontoret åpent noen timer hver uke, slik at den enkelte av foreningens medlemmer skal kunne bruke boksamlingen til eget bruk. Videre **ønsker** vi å arrangere tiltak som skal gi den enkelte av dere muligheten til å komme sammen til Uformelle sammenkomster om felles interesser.

Fellesrådet for historielag i Stavanger har vist seg til å bli en realitet i og med at de **historielagene** som er forespurrt har sagt ja. Vi vil senere invitere alle andre lag og foreninger som vi faler er beslektede til et medlemskap. Mulighetene for dette fellesrådet har et potensiale som er meget stort og viktig for de enkelte.

I forbindelse med ICOM - konferansen har Stavanger Museum og Arkeologisk Museum fått en aldri så "**liten**" **ansiktsløftning**. Stavanger Museum har fått både nytt ansikt i sitt **eksteriør såvel** som **interiør**. Det som kanskje interesserer Byhistorisk Forenings medlemmer spesielt, er den nye Byhistoriske avdelingen som Stavanger Museum har fått. Arkeologisk Museum har også nye og interessante sider å vise fram. Vi **ønsker** begge **muséer** lykke til og håper at ICOM - konferansen blir en absolutt suksess. Det har alle av denne komiteens medlemmer fortjent.

Ellers **ønskes** dere alle en

RIKTIG GOD SOMMER !

Bjarn Aarre,
leder

MUSEUMSFOLK OG BYDAG

I lepet av de **første** dagene i juli, kommer de **til** Stavanger. De det er tale om, er museumsfolk fra mange verdens land. Begivenhetene **går** under akronymet ICOM (uttales på en tilnærmet 'ai k^am' - engelsk og kan bety 'jeg kommer') men bokstavene står egentlig for : **International** Council of Museums. Stavanger er jo Oljebyen, og med den har en enda bredere internasjonalisering funnet **sted**, men likevel har byen vår beholdt sitt særpreg også. Om kanskje ikke Stavanger har vært kjent ute som noen Museumsby, så blir den det nå. I **museumsmiljøene** i Stavanger og omegn er det lagt ned et betydelig stykke arbeid, **nitidig** planlegging, økonomiske **løft** for å få museene i stand **til** ICOM og videre til **først** og fremst byens egen befolkning. Det blir flott og vi gleder oss storlig til evnementene.

Noe som undertegnede funderer **litt** på av og **til**, er **dette** hva vi som **Siddiser** selv mener, oppfatter, **ønsker** at Stavanger skal være. Identiteten vår, selvbildet av byen. Pressedebatt har det vært om Stavanger og en annen historisk by litt lenger nord, (byen er Bergen om noen skulle være i **tvil**). Selvsagt er der forskjeller, både i lynne, bytradisjoner, **selvfølelse**. Det er ikke sikkert det er noe som helst galt med Stavanger som **turistby**. Også her satses det vesentlig. Vi glemmer kanskje at vi alle går rundt på hvert vårt vis og indirekte er reklame for andre folk. Og når vi reiser ut fra byen, **til** andre steder, byer, andre land, da er vi også ambassadører fra vår hjemmeegn. Personlig har jeg i utlandet **støtt** på Stavanger - folk, hvis **oppførsel** var hayst klanderverdig. Signaleffekten blir i slike tilfeller heller dårlig, dessverre. Et **ønske** er at alle som kommer til Stavanger i sommer skal få et godt inntrykk av byen, at de kan tenke seg å komme igjen, både ICOM - mennesker og andre.

Bydag for Stavanger er i emning. En del **arbeidsgruppemøter** har man hatt. Planarbeid, diskusjoner og engasjement. Entusiasme har man **øynet** i **første** omgang fra mange hold. Man harer mye uttalt positivitet. Men, dette er ikke i seg selv nok til å arrangere en **Bydag**. Vi er ikke naive og tror at en **Bydag** kan arrangeres uten at det skal koste noe som helst, økonomisk. Det er så lett å være bejaende, men **så** vanskelig å gi sitt besyvende fra pengesekken. Flere legater er det **søkt** om økonomiske midler fra, dessuten selvsagt Stavanger Kommune, uten at man per dato har fått tilskudd. I **år** skjer det unektelig flere "**tunge**" arrangement som har "slukt" mange tilskuddskroner. Det er mange som må kjempe om de

samme begrensede **kulturkronene**. **Byhistorisk** Forening Stavanger har tatt initiativ til **Bydag** og har selvsagt tro på at et slikt tiltak er noe å satse på for Stavanger. Vi håper at flere i byen vil mene det samme og **støtte** finansielt de kommende år.

Medlemsbladet vårt blir etter hvert enda "mer offisielt", om man kan **skrive** det slik. At **Universitetsbiblioteket** i Oslo nå tildeler Byhistorisk Forening Stavanger Norsk **periodikafortegnelse** og ISSN (International Standard **Serial Number**) - samt at Nasjonalbibliotekavdelingen i Rana **etterspør "Stavangeren"** i hele fem eksemplar, bekrefter dette. Vi håper på å stadig utgi gode, om mulig, enda bedre "Stavangeren". **Bildekvaliteten** har kommet seg, og vi skrivende **forsøker** å spisse våre penner til stadig nye historier, **synsvinkler**, problemstillinger i **byhistorien** vår.

En riktig GOD SOMMER **ønskes** dere alle kjære lesere av "Stavangeren".

Geir Hetland
redaktør av "Stavangeren"

Ny valgkomité består av følgende medlemmer :

- * **Odd Øgreid**
- * **Helge Knutsen**
- * **Therese Osjord**

BYFLAGGET GÅR IKKE TIL TOPPS !

Det er med **vedmod**, tristhet, en smule indignasjon at vi konstaterer at Stavanger Kommune med **kommunalstyret** Kultur, Idrett og Kirke ikke vil fremme **Byhistorisk** Forening Stavanger sitt forslag om at den 2. juli (Syftesok) blir offisiell kommunal **flaggdag** for Stavanger, der **Byflagget** med **gul** vinranke på blå bunn skulle blitt heist over hele nevnte dato.

Jeg overvar selv **møtet** til **kommunalstyret** for Kultur, Idrett og Kirke (**KIK**) i Rådhuset mandag 26. juni dette år. Sakskartet ble av **møteleder** opplest, ingen hadde **bemerkninger**, eller andre forslag til votering, dermed ble "vår sak" **saksnummer 90 / 95** enstemmig bifalt. Temmelig lettvindt, men slik er det nå engang. Man kunne imidlertid fatte mistanke om vi **virkelig** har blitt riktig forstått ved våre flere **skriv** til Kommunen.

Vi bringer hermed "**Kommunaldirektørens** merknader" i sin helhet, slik at dere blir informert om saken, slik den **står** å lese i matedokumentet til kommunalstyret for Kultur, Idrett og Kirke sidene 119 - 122.

"Som **kommunaldirektøren tidligere** i brev til **Byhistorisk** forening har gitt **uttrykk** for, kan det være **aktuelt** å **gjøre** 2. juli til kommunal flaggdag, dog under forutsetning av at byhistorisk forening klarer å skape aktiviteter som kan **synliggjøre** historien.

Det har de siste årene **skjedd** en betydelig vekst i antall **store** arrangement og festivaler som finner **sted** i Stavanger, og som viser godt igjen i bybildet. Vi har i **løpet** av vår- og sommermånedene **eksempelvis** **MaiJazz**, **Kammermusikkfestivalen**, **Ungdomsmusikkfestivalen**, Sommerbyen Stavanger, **Sjøsprøyt**, Superlmdag og **aktivitetsdag** i Gamle Stavanger og ved museene.

For **første** gang i år, **nærmere** bestemt i tiden 22. - 25. juni, vil i tillegg St. **Svithundagene** finne sted i Stavanger. Det er **kirkelige**

kulturdager som **arrangøren** håper **skal** bli en **årlig** foreteelse, og som **i form** av seminarer og festspill **vil** legge vekt på ord, musikk, billedkunst og et samspill mellom disse uttrykkene. Av hensyn til programprofil, og fordi de fleste av de potensielle **samarbeidspartnerne** avvikler **sin ferie i juni** og juli, **vil arrangementet neste år imidlertid bli lagt til høsten.**

Kommunaldirektøren mener at nye aktiviteter og arrangement **må** ha et **høyt** kvalitativt innhold og en **viss** særegenhet eller **originalitet** for å bli lagt merke **til** og brukt av byens **befolkning** og tilreisende. Det er også viktig med **samordning** av arrangement og **samarbeid** mellom arrangmer.

Som nevnt ovenfor har vi **i Stavanger allerede St. Svithundagene.** Det er lite **hensiktsmessig** å ha to arrangement **i Stavanger i løpet** av en måned eller to, der begge knytter seg til St. Svithun, den ene med St. Svithun **i navnet** og den andre med egen **flaggdag.** En slik **løsning** virker rotete og vil **gjøre** det vanskelig for publikum å orientere seg og **føle tilhørighet** til arrangementene.

Skal en **bydag** begrunnet **utifra St. Svithuns** betydning for byen ha noen mening, **må** arbeidsgruppen komme **frem til et konsept** som **avviker fra** de etablerte **sentrumsaktivitetene** og som er **anderledes,** men koordinert med, St. Svithundagene. Det konseptet som **i dag foreligger** oppfyller etter **kommunaldirektørens** mening ikke disse **kravene.** Under alle omstendigheter må de konkretiseres.

Kommunaldirektøren forutsetter også at det **skjer** en nærmere avklaring med hensyn til **hvorvidt 2. eller 15. juli,** henholdsvis St. Svithuns **dødsdag** og den datoen St. Svithun ble **translatert til** helgen, som b m være **tidspunkt** for en slik **bydag.**

Redegjørelse for de to datoene finner vi **i byarkivarens redegjørelse** samt tre avisinnlegg som **følger** saken som uttrykket vedlegg.

Først når de ovenstående forhold er **på** plass vil **kommunaldirektøren** ta opp til **drøfting** et eventuelt, **økonomisk** engasjement **fra kommunens** side.

Forslag til vedtak :

- 1. Kommunalstyret** er **i prinsippet** positiv at Stavanger bys skytshelgen, St. Svithun, markeres med en kommunal

flaggdag samtidig med et egnet arrangement **knyttet til** navnet **Svithun**.

2. **Før kommunalstyret** anbefaler at St. Svithun **markeres** med en egen **flaggdag** ber **kommunalstyret** om at **Byhistorisk** forening legger **frem** et mer konkret konsept for slike **bydager**, der en tar hensyn til **kommunaldirektørens** merknader i saken.

Kommunalstyret kan **først** da foreta en vurdering av et eventuelt **økonomisk** engasjement **fra** kommunens side."

Dette er selvsagt **ikke** mye B rope hurra for. Vi hadde vel trodd at det å heise selve byens symbol, **vinranken**, på den andre dagen i juli ikke skulle bli **så innviklet**. Men **Byhistorisk** Forening vil selvsagt **ta** i mot den invitt som er gjengitt ovenfor fra **kommunaldirektøren** for Kultur, Idrett og Kirke. **Man** kan av og til fornemme at **kulturbyråkratene** synes å fullstendig være blottet for nettopp det som var vår tanke, en **Bydag** for alle i Stavanger, hvor gamle tradisjoner og **røtter**, identitet, og en sunn patriotisme skulle fokuseres i alle av de tiltenkte **programinnslagene**. Stavanger Kommune synes altså å mangle litt av dette, og det er selvsagt svært beklagelig når kulturlederne i en by stikker kjepper i flaggstengene. Vedtaket innebærer at man i hvert fall ikke dette året vil se **vinranken** blafre den andre juli. Så lite stolthet for det symbolet i den **kulturbyen** de **skal** styre. Med en slik holdning kan det i hvert fall ikke bli :
Se til Stavanger !!

Geir **Hetland**

Erling K. Samme :

Byhistorisk Forening får uttalerett.

Stavanger Kommune, ved **Kommunalavdeling Byutvikling** har nå **oppført Byhistorisk** Forening på Listen over organisasjoner og institusjoner med uttalerett. Det vil si at Foreningen er **blitt** høringsorgan for kommunen i mange saker som angår byens utvikling og utbygging. Både omfattende reguleringsplaner og mindre endringer av for eksempel husfasader er saker som styret etterhvert får til behandling og må mene noe om.

Takk for tilliten ! Vi tror **Byhistorisk** Forening kan spille en viktig rolle i sammenheng med mange av de forandringer som skjer i byen vår, og vi gleder oss til å "komme mer aktivt på banen" for mange viktige saker skal behandles av politikerne.

En av de fmste sakene som kommunen har oversendt til uttalelse er forslaget til : Kommunedelplan Stavanger Sentrum 1994 - 2005. Kommunedelplanen er en del av **kommuneplanens arealdel** og er utarbeidet som en overordnet **strukturplan** for **sentrumsområdet**, en såkalt "**helhetsplan**".

De 5 viktigste prosjektene som blir foreslått i planen er disse :

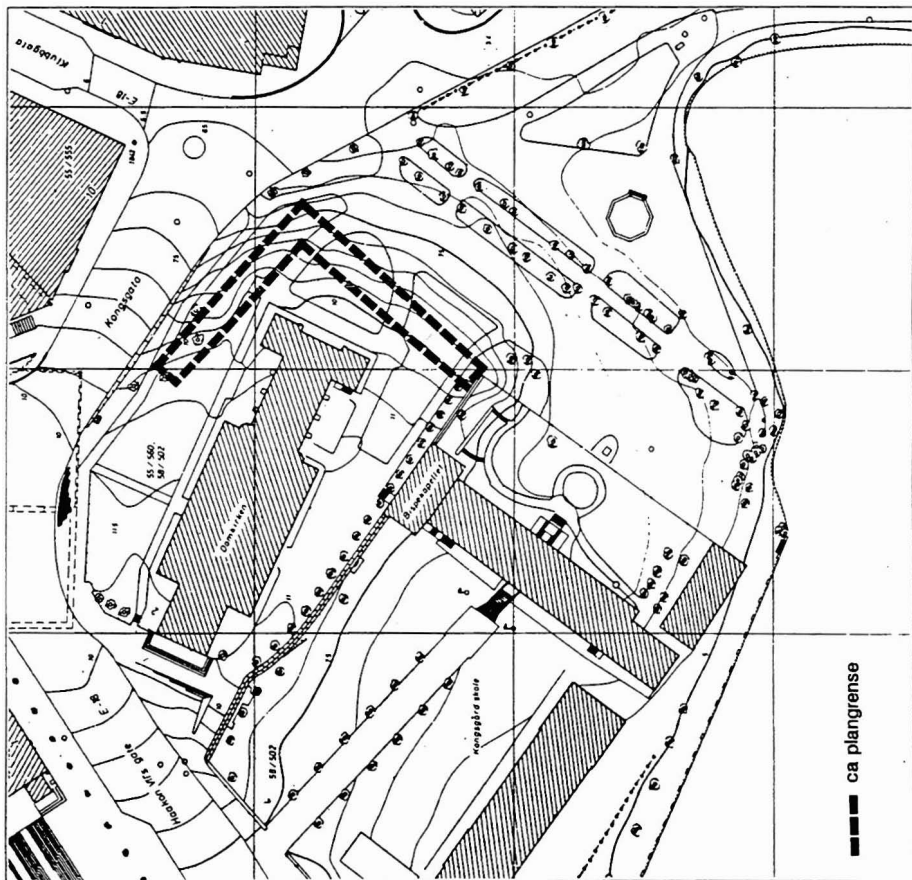
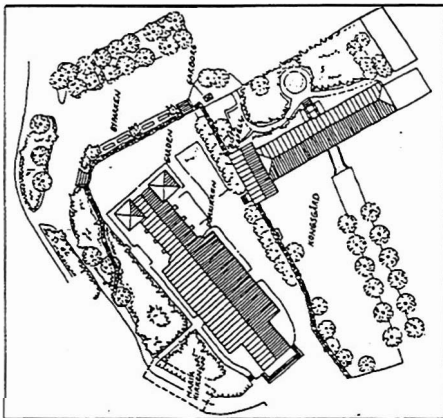
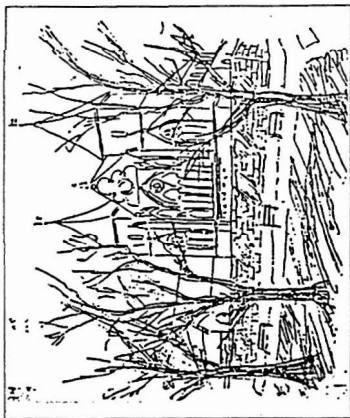
- Opprustning av "det sentrale uterommet" fra Vågen til Jernbanen.
- "Blå promenade" fra Badedammen til **Bjergsted**.
- "Grann **korridor**" fra Breiavatnet / **Byparken** til Mosvannet / Vålåndsparken..
- **Løkkeveien** opparbeidet til "**miljøprioritert** gate".
- Opprustning av sentrum **øst** med Smedgatekvartalet, **Nytorget** og Nedre **Blåsenborg** - Verket.

Også to saker som **Byhistorisk** Forening arbeider med er kommet med i plandokumentene. Gjenoppføring av middelaldermuren mellom Domkirken og Breiavatnet blir foreslått som et prosjekt som **bør** gjennomføres.

Foreningens forslag om å oppføre et "**Kiellandshus**" i Kiellandshagen er tatt med i et **uttalelsesdokument** til kommunedelplanen, og blir således lest og vurdert av alle som **får** befattning med denne omfattende innstillingen. Og det er mange !

Til venstre: Plantområdet, målt = 1:1000
 Under: Muren som ble rasert ved 1847
 Nederst: Forslag til mulig opparbeidelse ved flytting

Geir Arve Simonsen :

Noen utfyllende opplysninger om Karsten Roedder pluss + :

Heldigvis er en begynt å interessere seg for skrivende mennesker med tilknytning til Stavanger. Det er også fint en ikke **alltid** trenger å gå så langt bak i tida for å finne spennende skribenter.

I sist nummer har Therese **Osjord** en artikkel om Karsten Roedders roman Knus ikke en elendig i porten. Noen utfyllende opplysninger syns være på sin plass. **Roedder** ga ikke ut boka på Dreyers Forlag, men Gyldendal Norsk Forlag. Romanen ble riktignok **gjenutgitt** på **åttitallet**, da Paul T. Dreyers Forlag (som ikke må forveksles med tidligere Dreyers Forlag, nå **Grøndahl** - Dreyer, en del av Cappelen, kontrollert av svenske **Bonniers**).

Artig kan det også være å vite at **Roedder** var **redaktør** av en norsk avis i New York, at han redigerte en samling av norske noveller under **krigen** og kom tilbake til Norge med familie i 1966. Han bosatte seg da på Nesodden og bodde der fram til han **døde**.

Noe av **grunnen** til at Knus ikke en elendig i porten **valgte** slik oppsikt ligger antakelig **også i skildringen** av seksualitet. Hovedpersonen blir formelig **forført**/ voldtatt av en lærerinne. Boka levner heller ingen tvil om forfatterens sympatier. Selv om han ser forfallet i sin egen **bakgrunn**, er det likevel her han **hører** til og har sine **røtter**.

Mindre kjent enn **Roedders** roman er ventelig Men han var Aleksander av **Engvald Bakkan**. Romanen kom på Fonna Forlag i 1939. Selv om **Bakkan** er mest kjent for **triologien** om heimbygda Åmli, er dette en skjult Stavanger - roman. **Bakkan** bodde på Hinna og arbeidet som apoteker i Hiilevåg. En presentasjon av mannen og romanen **loves** i neste nummer. -

ANKO A/S

Hillevågsveien 54

4016 STAVANGER

RÅDGIVENDE
INGENIØRER

VEG OG TRAFIKKTEKNIKK

V.A.TEKNIKK

LANDMÅLING

INDUSTRIMÅLING /

DIMENSJONSKONTROLL

TELEFON 51 58 25 40

TELEFAX 51 58 11 82

Geir Hetland

OSCARSGATE 18:

I **Kannik**, i den kongelige gate, Oscars-gate, er det blitt gjort et enestående, oppsiktsvekkende arbeid i det store huset med gatenummer 18. "Stavangeren" har avlagt huset og vertsfolkene et **besøk**. De har nå et konsept som de kaller Babettes Private Gjestehus. Huset innbyr vennlig til **helaften**, med **god**, gastronomisk mat med dertil **hørende** drikke. Det er også muligheter å være gjester natten over. Et annerledes og spennende tilbud midt i Stavanger.

- Eg lige sånne gamle hus, det **gamlare** de e', te bedre e' det. **Denne** uttalelsen kom nærmest som en glipp, da Berit Dahl var på utkikk etter en lagerplass. Hun hadde annonse i avisen i februar 1976. Det var en som svarte, og det ble sagt at det var et stort hus i **Kannik**.

- Det har **någe** med stilen på hus å **gjørr** • romantikken. Forhandling ble satt i gang etter at de hadde bestemt seg for dette huset.

- All fritid, alle **økonomiske** midler er lagt ned i huset. Hadde bare tidligere eiere vedlikeholdt huset bedre. Taket lekket som en sil. Huset hadde vært tilholdsted for "**løse** fugler". Vi måtte rive alt av elektriske installasjoner. Vi **brukte parafin**.

- Me rydda **rabe**, bare **skrod** i **tri år** ! Seks containere fulle med stort og **uhamsligt skrod**. Der va ei råttent **lokt**. Me reiv opp **heila** golvet. Der hadde vært **brannar**, men de va' kledd inn i veggene, skjulte. Me har gjort huset om igjen, spadd opp golvene. Me fant **kiselgur** og spadde dette oppi 25 **kilos** sekker.

- Vi bar 25 kilos sekker på ryggen ned de mange trappene i huset. Sekkene ble fraktet vekk i bil til **hytten**. Der ble de **tømt** oppi trillebåre, og endelig dumpet på fyllingen. Et forferdelig slit, medgir Gunnar **Winther**.

- Me **støvsugte**. Pibå hang i **etasjar**. Me **foretog** razzia. Det **viktiga** va' å bare **gjørr** og få det gjort. Der va' 'kje kurante

vindu, og **gyselig** kaldt. Naboen **ringte** - et heilt vindu hadde blåst ut av **rammá** og **lå** i hagen hans.

Kun et toalett hadde huset, ikke noe **kjøkken**. Tidligere hadde huset rommet **skolevirksomhet**. Nede, i underetasjen fungerte heller ingenting. Bærekonstruksjonen **på** huset var ikke helt slik den burde være. Vi hadde ingen riktig **kjøkken**. En **aluminiumsvask** ble **oppspikret**. Vi måtte hente vann i **bøtter**. På denne **måte** bodde vi til 1988. Vi levde i spisestue og **kjøkken**.

Nye vinduer var dyre. Siden huset har den **størrelsen**, trengtes det 44 vinduer.

Alle dørene måtte **skiftes** ut. De **utgjør ca. 10 - 11 dører** i hver etasje, og huset her har 4 etasjer.

Til en jul hadde vi invitert 30 gjester **til** juleball. Det var veldig viktig for oss å bli ferdig med innredningen av spisestuen. En **tapetsérmester** hadde vi hyrt. 2 **tapetruller** hadde ulike fargenyanser. **Tapetsérmesteren** kontrollerte ikke de andre tapetrullene. Ingen stedlige representanter innen bransjen i Stavanger hadde den **ønskede** tapet, heller ikke **impotører** i Oslo. Alle hadde kort og godt ingenting. Det ble telefonert til England, og der hadde de **sorten**. Det hastet, og de engelske kunne fortelle at tapetrullene var ekspedert. Et lite detektivarbeid måtte til. Gunnar Winther reiste 4 til 5 ganger til Sola for å hente ekspresspakken, men vendte tomhendt tilbake hver gang. Nok en telefon til England. Der kunne de informere om at tapetrullene var ekspedert, **flysendt** med **Finnair**, men på vei til Helsinki ! Den **stedlige** representanten i Stavanger arbeidet på spreng her i huset lille julaften for å få tapetsert ferdig. Det ble så tapetsert i ellefte time. Etter alt var ferdig, oppdaget vi av alle ting at **tapeten** hadde blitt klistret opp ned !

Det har vist seg i ettertid at materialer vi **har** vært på jakt etter lenge, har blitt tatt **inn** i handelen et år etter vi har spurt etter dem.

- Då **kjøkkenet** blei ferdigt i 1988, tenkte eg : Det går an å trylla ! Men, me måtte prioritera regningar, og det va' et **økonomisk** kjm. Du vett du ska' balansera heile veien, og det e' **tøft**. På denne **tidå** for godt og vel to år siden tenkte me sterkt p8 **kordan** me **konne** få inntekter på dette huset. **Udleie** blei vurdert, men me **synst ikkje** det **konna** la seg **gjør** alligavel. Me har arrangert huskonsertar og

selskaber og her felte me for ein framdrift. Eg har **alltid** likt å laga mad og **sysla** med småting, at någe skjer.

- Me sakte Kommunen, **Næringsmiddelkontrollen** og fekk **driftstillatelse**. Og seinere **søkte** me om **skjenkebevilgning**. Men det tog svært lange tid. Det kosta 3800 kroner for å registrera **virksomheden** vår. I april **ifjor** : Guri, **tenk** at me fekk det, tiliadelse og bevilgning !!

Begge, både Berit Dahl og Gunnar Winther har hatt en stor interesse for mat. De har fisket mye, og **baksiden** av huset har vært som et fiskehjell. Pelsler laget vi også selv.

- Vi har **bedrevet** med matproduksjon kan man vel si. Vi er temmelig altspisende. Mat må oppleves. Vi vil forsake å vekke til live tradisjonsmat. I den anledning har vi anskaffet gamle kokebaker. "Den **Kiellandske kokebog**" er kanskje kjent for flere. Vi har laget **Kvitsøykomle** og seiekaker til mange venner. **Matblad** og kokebeker leses med stor interesse. Naboer og venner har kommet til oss for prevesmaking. Berit baker **brød** · sitter på **kjøkken** og det er sosialt.

- Selskabene våres baseres på to viktige ting. Den eine e' Askeladden : "Jeg **fant**, jeg fant". Den andre e' **Babette**. **Babette står** te gode mad. Huset våres e' jo privat og **ikkje** sant vel !

Husbanken krevde et **totalprisoverslag** på huset i **Oscars** gate 18 for å yte lån. Ingen av de 5 involverte byggmestrene klarte å sette et fast prisoverslag på huset. Av husbanken **fikk** vi ikke lån. Vi måtte ut på det private lånemarked. Det har vært **tøft**. Siden 1976 har det **bitvis** gått fremover i vårt eget tempo. Alt er egentlig revet ned. Vi kunne faktisk bygget 2 - 3 nye hus for det. Vi var **nødt** til å småputle. Vi var stadig vekk på let etter **gulvlist**er og taklister. Fargevalget var vi strikse på. Eksempelvis brukte vi 4 måneder på å bestemme den helt riktige tapet på loftet, mye tålmodighetsarbeid, men en **god følelse** når det er blitt **fullført** !

Interiør, meblement i **vårt** hus er **innkjøpt** fra **dødsbo** og auksjoner. Gunnar kom i kontakt med maleren Sverre Ivan under sitt arbeid i Oslo, dermed var noen malerier sikret.

- Me har nå fått ein herskabsbolig i to **etasjar**. Men, me begynte på null. Me har bevist at det **går** an. De må slutta å riva ner ! Det sko

vært **enklare** og satt i stand gamle hus. Arkitekt hjelp og veiledning. Et **samlested, bygningskontoret, ein rådstans**, det å søga riksantikvaren og bistand for øvrigt. Ungdom i opplering, sysselsettingsmidler, men du vett, de private **får ikkje** innpass.

Det gjenstår enda to hele etasjer i huset, som må restaureres. Det vil ta en god del tid, **økonomi**, arbeid og krefter for 8 **fullføre** disse etasjene også. Berit Dahl og Gunnar **Winther** har arrangert huskonserter. Hensikten var å få inntekter av disse kulturelle evenement. Men, dessverre tapte vi penger p8 disse månedlige huskonsertene. Den siste **aktøren** i rekken av huskonsertene var pianisten Audun Kayser. Vi **ønsker** å gi huset tilbake den status og det liv det engang hadde. At huset vil atter fylles med det sosiale samvær som var vanlig den gang huset ble bygget.

"Stavangeren" takker så mye for **besøket** i Oscars gate nummer 18. Det er bare helt flott at det ennå finnes slike idealister og entusiaster på hus og mat og miljø midt i Stavanger.

Strektegning av Oscars gate nummer 18 i Kannik.
Unnleiv Bergsgard er tegneren.

ET FORUNDERLIG HUS

STAVANGER ANTIKVARIAT

Godt utvalg innen de fleste emner .

«En bok om dagen holder virkeligheten på avstand»

BAKKEGT. 15, 4006 STAVANGER

Stedet for Stavanger • **bøker**, lokalhistorisk litteratur !!!

Tlf. 51 89 47 66

TIRSDAG - FREDAG 11 - 16

TORS DAG 11 - 18

LØRDAG 11 - 14

MANDAG STENGT.

En liten anmodning fra Styret :

Så fint det ville vært dersom du kjære medlem som ennå ikke har betalt medlemskontigenten gjorde det **i løpet** av rimelig tid. Som medlem **får** du Stavangeren fire nummer **årlig**, du **får** delta på byvandring, here, se, oppleve foredragsholdere som med engasjement snakker seg varme om emnene de tar for seg, du **får** kanskje litt kaffe, te, kaker, **julegrøt** en eller annen gang. Mange **lærerike** stunder med Byhistorisk Forening Stavanger ville vi tro. **Høres dette** ut som reklame, ja, **så** er det **også** det. Tusen takk skal du ha.

Lars Vaage :

DEN KOMBINEREREDE INDRETNING -

et sosialpolitisk **monstrum** !

Den Kombinerede **Indretning** i Stavanger hadde lange **røtter**. Det startet i **1270 - 71** da biskop **Torgils** forela for Kong **Magnus Lagabøter** en plan om å bygge noen "**almissehus**" **øst** ved **Peterskirken** for å kunne legge **inn** fattige syke heller enn at de som fm skulle bæres syke og elendige, til dels nesten **døde**, på legd fra gård til gård i byen. Dette forteller oss at det fantes et system for å ta vare på syke og fattige allerede tidligere - et legdsystem som vi har hatt her i landet til **inn** i vårt århundre. Kong Magnus la til husene sin **odelskirke**, **Peterskirken**, og biskopen **overførte** jordegods til opprettholdelse av stiftelsen. Dette var begynnelsen til hospitalet i Stavanger, som lå der hvor Arkaden ligger i dag, avgrenset mot syd av Hospitalgaten. De noenlunde velbeslåtte syke ble dengang behandlet og pleiet hjemme.

Vi vet ikke så mye om hospitalet i senmiddelalderen. **Gjennom** alle hundreår var **økonomien** dårlig. Det var en stadig kamp for å holde det gående. I **1550** hadde lensherren **utvirket** at det kongelige kapell på Huseby på **Lista** ble lagt til hospitalet med sine **30 gårder** og et par sager, men det må **tilføyes** at betalingen var det **d** som **d** med. I **1612** ble det utferdiget en fundas, som blant annet fastslo at hospitalet skulle underholde **8** fattige. **Matkvantumet** var angitt **nøyaktig**, husordenen **satte** faste grenser helt til gravferdsutgiftene, som aldri skulle overstige **2 riksdaler**.

Hospitalet hadde en bemanning på **3** - en forstander, **1** prest og **1 råds** **kvinne**, som skulle "**brøgge** og bage, **vasche** og thoe, **kaage** och rede senger for forstanderen, **saa** vell som for de andre i hospitalet ; desligest malche, **ræte** og **see** til queget, smaat og stort, **och** werre **stedse** ude og **inde** paa de **fattoges gaffn**, **throligen**, som forsvarligt kand verre". Så kan man jo lure på hva de **2 mennene** gjorde !

Budsjettkutt på sykehus er ikke noen ny oppfinnelse. I **1771** ble dagpengene skåret **ned** til **4** shilling, samtidig som det ble bestemt at hospitalslemmene **skulle** holde seg med kosten selv. Hospitalet besto den gang av **kirken**, et såkalt hospital med **oppholds** - og soverom for fattiglemmene, en forstanderstue, et **kjøkken**, et ildhus

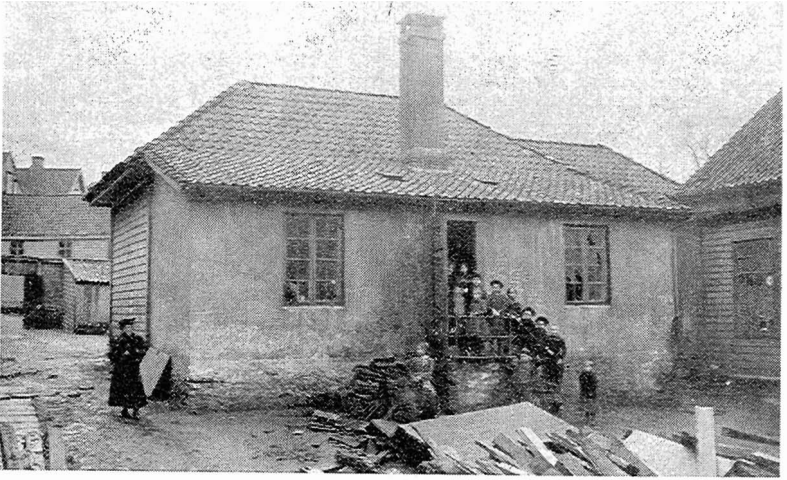
og et stabbur. Vi er jo i dag vant til **1** klage over utstyret, så det kan jo **være** greit å lese hva **1700** - talls **hospitalet** var **utstyrt** med : **1** gammel **øreløs gryde**, **næsten** ubrugelig - 2de gamle **skaber** forfaldne. Dessuten fantes **10 naglefaste** sengesteder **udi lemmerstuen**. Medisinsk utstyr fantes ikke i det hele tatt, men der var da heller ingen **lege**. Behandlingen var **formodentlig** datidens kjerringråd, samt **pleie**.

I **1786** kom et nytt element inn i **institusjonen**. Det ble bestemt at det **skulle** innredes **2 værelser** for "vanvittige". Det var den **såkalte dårekisten eller dollhuset**, som den ble kalt. Denne hadde 2 små avlukker - 2 ½ alen i bredde, 4 ½ alen i lengde og 3 alen i **høyde**. I moderne **mål** blir det **157** cm i bredde, **282** cm i lengde og **188** cm i **høyde**. Innboet var en firkantet kasse som var seng. Lys og luft **fikk** man fra en **liten** glugge. Avlukkene var stengt med jernstenger og gitter. **Jeg** sier ikke mer !

I **1791** ga Gabriel **Schanche** Kielland byen **1000** riksdaler til å bygge et arbeidshus - spinnehuset - for kvinnelige tiggere. Noen år senere **gikk** det over til å bli en **pleiestiftelse** for **12 gamle** kvinner. **Nå** var også hospitalet lagt inn under byens fattigvesen.

Utover **på 1800 - tallet** vokste Stavangers befolkning sterkt. **Det** hadde sammenheng med et rikt sildefiske på denne tiden. Dette var imidlertid en utpreget **sesongvirksomhet** med stor arbeidsledighet og fattigdom utenom sesongen. Det ble derfor i **1839** nedsatt en **komité** for å utrede behovet for en arbeidsanstalt for Stavanger. I tillegg til **arbeidsanstalten foreslo** komiteen en reorganisering av **fattigtilsynet**. Det skulle ansettes 40 tilsynsmenn med ansvar for små roder, samt 2 fattigroder, som skulle holde oppsyn med tiggerne og jage fremmede tiggere fra byen.

I **1847** **sto** Den Kombinerte **Indretning** ferdig. Hovedbygget inneholdt et sykehus med plass til 30 - 40 pasienter. Loftet fungerte som sove - og arbeidssal for **arbeidsanstaltens** kvinner, videre en **fattigstue** for gamle fattige kvinner, **fløybygningen** mot **Asylgaten** inneholdt **arbeidsanstalten** for menn med **sovesal** på **loftet**, **fløybygningen** mot **øst** inneholdt seks celler for vanvittige, kalt dollhuset. Ellers fantes **kjøkken**, kontorer og soverom. Det gamle hospitalet ble revet og kvinnene **overført** til spinnehuset. Styringen av Den Kombinerte Indretning ble lagt i hendene på en direksjon, som under seg hadde en forstander. En del av anlegget ble **straks tatt** i bruk, blant annet sykehuset, men det tok hele **18 år** med

I årene 1843—45 ble **det** i Stavanger reist et eiendommelig kompleks av bygninger som kaltes **«Den kombinerte Indretning»**. Institusjonen var **ment** som en utmerket sosial foranstaltning, en rasjonell **løsning på** vanskelige sosiale **spørsmål**. **«Den kombinerte»** rommet både hospital, sinnssykeasyll, tvangsarbeidsanstalt i to avdelinger — en mannlig og en **kvinnelig** — gamlehjem for kvinner, og hva man ellers kunne finne plass **til**.

mange stridigheter fm **arbeidsanstalten** ble **åpnet**. Det skyldtes ellers at den periodevis ble brukt som skole og som sykehus under de hyppige koleraepidemiene **på** den tiden.

I siste halvdel av 1800 - tallet ble **Stavangers befolkning** nesten 3 -doblet fra **snautt** 12 000 innbyggere til **ca. 30 000**. **Årsaken** var igjen de gode sildefiskeriene, samt veksten av **sjøfarten** etter at England opphevd **Navigasjonsakten** i 1849.. I denne perioden utgjorde fattigvesenets andel av kommunens samlede utgifter **mellom 25 og 40 %** Som dere **skjønner** har sosialbudsjettet **alltid** veid **tungt** i byens samlede budsjett. Dette skyldtes ikke alltid stor omsorg for de svake i samfunnet, men statlige bestemmelser. **Dengang** som nå elsket jo staten 8 lage forskrifter og bestemmelser som kommunene skulle betale.

I 1880 - årene seilte dampskipene fra de **stavangerske** seilskuter, samtidig som silda forsvant. Resultatet var et **økonomisk** sammenbrudd i Stavanger, som slo ned **gjennom** alle lag av befolkningen. I **1890** hadde Stavanger det overlegent **største** antall fattige i forhold til folkemengden av alle Norges byer. Hvem var det **så** som kunne settes **inn** i **arbeidsanstalten** ? **Først** var det personer som ble funnet skyldig i betleri. Disse kunne innsettes i tvangsarbeidshus etter dom **fra 2 måneder til ett år**. Dessuten kunne politiet uten dom anbringe i inntil **6 måneder** personer som var "hengivne til **ørkesløshet** og drukkenskap og ikke kunne lovlig ernære seg". Ingen under 15 år kunne innsettes i anstalten. **Arbeidsføre** og trengende **landstrygere** av **fantefolket** kunne innsettes etter **amtmannens begjæring**. Dessuten kunne **kvinner** som hadde forlatt eller ikke ville **forsørge** sine uekte barn settes i tvangsarbeidshus.

Det **første** driftsåret mottok anstalten 48 innsatte. Av disse var 38 menn og 10 **kvinner**. **Anstalten** var beregnet p8 30 innsatte. Belegget varierte, men var alltid **høyere** - helt opp til **60**. Mellom **1/4** og **1/6** var kvinner. De **innsatte** kvinnene var **atskillig** yngre enn mennene. Det kan nok ha sammenheng med at "**litterlighet**", **altså** prostitusjon, var en viktig årsak til innsettelsen. De eldre kvinnene ble oftest innsatt for betleri - det var **altså** snakk om en yrkeskarriere fra prostitusjon til **tiggeri** når de ikke var fristende lenger. For mennene dominerte det vi kan kalle ufaglært arbeidskraft.

Det var utarbeidet en omfattende og detaljert **arbeidsinstrks** for de

tvangsinnsatte. Hensikten var å oppdra de innsatte gjennom hardt arbeid til gode **samfunnsborgere**. **Jevnfør** opplegget for **Oppstad** tvangsarbeidshus i **våre** dager. Inntekten av arbeidet skulle bidra til driften av Den Kombinerte **Indretning**. Om sommeren arbeidet de fra klokken 6 om morgenen til 8 om kvelden, resten av året var arbeidstiden **fra** 7 om morgenen til 7 om kvelden. De måtte stå opp en time **før** arbeidet begynte og leggetid var en time etter arbeidets slutt. Arbeidet skulle bestå i spinning og veving, skomakerarbeide, snekker- og skredderarbeide og arbeid med ulike **trevarer** som **øsekar**, esker, skjeler og lignende. Mennene kunne **også** leies ut til byens innbyggere, mens kvinnene bare kunne arbeide innen institusjonen.

Anstalten dekket p8 denne **måten** fra rundt halvparten til omtrent 2/3 av de samlede inntekter. Resten ble subsidiert fra **bykassen**. For å hindre **rømming** var de mannlige innsatte **utstyrt** med en drakt hvor det ene **bukselåret** var av mørk vadmøl og det andre av lys lerret. **PA** beina hadde de tresko. Som straff ble **som** nevnt vanligvis brukt slag av en kraftig tamp p8 bar hud.

Kvinnene slapp aldri ut, de arbeidet med spinning og veving, samt lapping og vedlikehold av **tøy**, samt produksjon av **liktøy**. De mannlige innsatte ble **forøvrig** også brukt som **portører** og sto for syketransport.

Sykehuset hadde 6 værelser med et varierende antall senger, vanligvis rundt **50**. Sykehuset var særlig beregnet på fattige syke av begge **kjønn** og med alle slags sykdommer. Også andre kunne bli innlagt, men disse måtte da betale for seg. Naturlig nok var det epidemiske og smittsomme sykdommer som dominerte - kolera, kopper, difteri, skarlagensfeber og lungebetennelser. Ulykker av **ulikt** slag var også årsak til innleggelse. Mange hadde også veneriske sykdommer. Liggetiden var lang fra **30 - 40** dager opp til 200. **Dødeligheten** svingte mellom 14 opp til 25 %. Pasientene **lå** stort sett om hverandre. Tuberkulose og syfilitikere **lå** sammen med andre. Mange var dårlige uten kontroll med de naturlige **funksjoner**. Luften og lukten på sykerommene var deretter.

Fast ansatt lege hadde man ikke, byens stadslege så til pasientene mot en årlig **godtgjørelse** på kr. 480. **Til** å se etter pasientene i det daglige hadde man "**gangkoner**" uten utdanning og "**vågekoner**" som ekstravakter. Ellers brukte man **innsatte** til mange av gjsemålene. I **1883** ansatte man **3** diakonisser, som imidlertid forsvant etter kort

tid fordi forholdene var uutholdelige og administrasjonen udugelig.

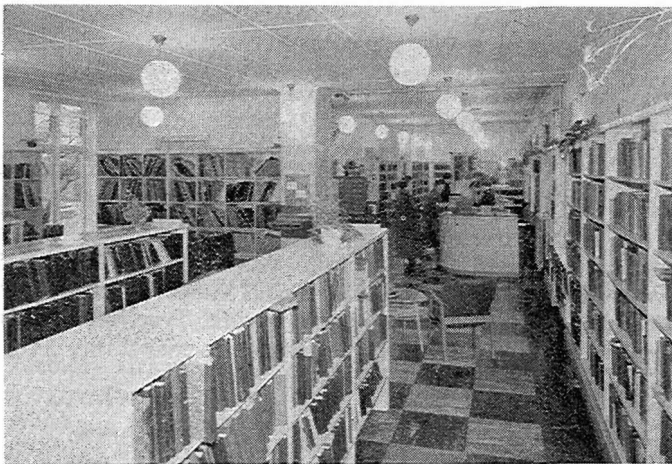
Sinnsykeasylet var **også** stadig overfylt med 7 - 8 pasienter til enhver tid, fordelt på 5 - 6 celler. Diagnosene var mani, **melancholi**, demens og idioti, samt **delirum tremens** og epilepsi, gjerne **mania religiosa** og melancholia religiosa. **Helbredelsesprosenten** var naturligvis liten - mellom 6 og **10** prosent.

Kommunen var **først** og fremst opptatt av å spare penger. Da det ble **søkt** om en mannlig oppasser til asylet, måtte **departerementets** representant true med å stenge hele etablissementet **før** formannskapet **gikk** med på det. Sinnsykeloven av **1848** satte muligheten for å sysselsette de syke som betingelse for autorisasjon av sinnsykeasylene. I Stavanger gjorde man ingenting uten at det ble grepet **inn**. **Tvertimot** oppdaget man at man kunne spare 6 skilling pr. pasient pr. dag ved å eksportere pasienter til Christiania og Bergen. Man lurte derfor på om man kunne legge ned hele asylet. Er det noen som kjenner seg igjen? Kontrollkommisjonen fremholdt **forøvrig** i **1864** at det var en klar sammenheng mellom de dårlige forholdene og den lave helbredelsesprosenten.

For å **gjøre** bildet **fullstendig** må det sies at Den **Kombinerede Indretning** inneholdt et stort felles **kjøkken**, **som** også solgte mat, blant annet **grøt**, til en billig pris til byens fattige. Om det var økonomiske eller humanitære motiver bak denne kjekkendriften er vanskelig å si, men kjøkkenet **gikk** iallfall med et overskudd på opp til kr. **600** pr. år i alle år bortsett fra det **første** og det siste det var i funksjon.

I det gamle hospitalet eller **spinnehuset** holdt **ca.** 12 gamle kvinner til. De var sysselsatt med spinning av **ullgarn** på **håndrokker**. Det var en slags **tidtroyte** mens de ventet **på døden**. I anlegget fantes også en badeanstalt og dessuten vaskehuset. der hadde man en stor **vaskegrøte**. I den ble vasket hele **anstaltens** tøy og **tøyet** fra sykehuset med tyfus, kolera, dysenteri, tuberkulose, syfilis og all annen sykdom - alt i en og samme **grøte**. Det var **11** til **14** ansatte i institusjonen, som til enhver tid rommet fra **100** til **130** mennesker - de fleste kriminelle eller alvorlig syke. Det er vel ikke **nødvendig** å kommentere dette **nærmere** - det var **selvfølgelig** alt for lite.

Da innretningen ble tatt i bruk i 1847 ble den skildret i begeistrede ordelag som et betydelig **fremskritt** i fattig - og sykepleien. Virkeligheten ble en annen. Som det ble sagt: "Stavanger

Da **«Den kombinerte Indretning»** omsider ble avviklet, flyttet Kommunebiblioteket i 1901 inn i de lokaler som hadde **vært brukt** til tvangsarbeidsanstalt — **«Stalten»** som den kaltes. Lokalene ble den gang **ansett** som bide rommelige og tidsmessige. Siden har biblioteket holdt til der, men det er **uenekelig** blitt så som så bide med romsligheten og hensiktsmessigheten, selv om man har **prøvd i gjøre** det beste ut av det. Dette bildet er tatt etter at **også** lesesalen ble omdannet til **utlånsal**.

St. Peters plass som den ser **ut i våre** dager. Til venstre holder **Kommunebiblioteket** til i **«Staltens»** opprinnelige bygning, hvor tvangsarbeidernes **sovesal** med **avgjerdinger** iremdeles kan **påvises** på **loftet**. Og i **bygningen** til **høyre**, det gamle **sykehus** som i det ytre ikke er så **svært** forandret, har kemneren og formannskapet sine **koniører**.

kommunes stolthet ble **en** skamplett p l **byen**". Mye av **årsaken** m l **søkes** i selve **komineringen** av de gamle fattige, de syke fattige, de prostituerte, tiggerne og de **sinnsyke** stuet sammen i felles bygninger bak et digert plankegjærde. **Innretningens økonomi** ble stadig verre, fattigproblemet ble ikke **løst**, tvertimot det ble bare flere fattige. Innretningen utviklet seg til ren **oppbevaringsinstitusjon**, hvor samfunnets aller fattigste og de mest ressursssvake ble stuet sammen. Som sosial **hjelpelinstitusjon** var den fullstendig uegnet **til** å lese sine oppgaver. Tvertimot - de syke ble sykere, de gale **galere** og de **tvangsinnsette** mer forherdet gjennom opplæring og omgang med likesinnede.

Da Alexander Kielland engasjerte seg i **Den Kombinerte Indretning** var tiden moden. Kiellands artikkelserie i avisen "**Stavangeren**" **startet** p l **nyåret** i 1889 og **utløste** en hissig debatt. Ikke minst **fikk** Kielland seg fortalt at det var ikke noe nytt han kom med. Diverse komiteer hadde forlenget påpekt alt det Kielland skrev og foreslått forbedringer, som imidlertid ikke var blitt **gjennomført**. Hva var det så Kielland skrev ? I over en måned bombarderte han daglig sine lesere med angrep på de uverdige forhold i Den Kombinerte Indretning. Systematisk **tok** han for seg Hospitalet, Dollhuset og **Arbeidsanstalten**. Han skrev om brannfaren, om Den kvinnelige avdeling og sykehuset og dokumenterte for hver avdeling **uverdigheten**, umenneskeligheten og brutaliteten som rådde i institusjonen. Han påviste også hvordan Den Kombinerte Indretning motvirket alt det den egentlig var opprettet for. Ikke **minst fikk** administrasjonen med fattigforstander **Omdahl** og hans trofaste assistent, forstander, tidligere kommandersersjant Evænsen, gjennomgå. Forstander **Evænsen** hersket i det daglige som en ren diktator med straffemetoder som **lå** tett opp til **mishandling** av **både** mannlige og kvinnelige innsatte. Men Kielland var rettferdig nok til **først** og **fremst** å anklage selve systemet - det å samle så mye og **så** forskjelligartet elendighet under samme **tak** og samme ledelse var i seg selv en umulighet. Som nevnt skapte Kiellands artikler et skikkelig rabalder i byen. Medias makt er ikke noe nytt !

Men andre og mektigere **krefter** kom ham til hjelp. Merkelig nok var det den store **økonomiske krisen** - for ikke å skrive katastrofen - som rammet Stavanger på **nyåret** i 1883 som skapte bevegelse i det fastlåste systemet omkring Den Kombinerte Indretning. Da de store handelshusene **røk** over ende og etter hvert måtte selge sine omfattende eiendommer - blant annet Vestlandets største gård,

Hillevåg, med sine 600 mål, 100 kyr og 20 hester - **åpnet** det seg muligheter for å skape noe nytt til avlesning for innretningen. Det må imidlertid sies at hovedmotivet for at byen i **1885 kjøpte** Hillevåg ikke var ønsket om sosiale forbedringer, men for å få kontroll med byens **drikkevannsforsyning** - Mosvannet. Eiendommen måtte riktignok også brukes til noe mer, og det ble sterkt diskutert å bygge et sinnsykeasyl for byen og amtet i **Hillevåg** - planer som til slutt strandet på manglende **støtte fra** stat og amt.

De umiddelbare virkninger av **Kiellands** artikler var at forstander **Evænsen** og portner Andersen **søkte** avskjed og **fik** dette innvilget med **øyeblikkelig** virkning, og det ble nedsatt en komite som skulle utrede en omorganisering av byens fattigvesen og det ble anskaffet en **sykevogn** til transport av syke i stedet for den såkalte portechaise - bærestol - som ble **båret** av **stalterne** - de innsatte i **arbeidsanstalten**.

Allerede samme **år** avga komiteen sin innstilling, som **gikk** ut på opprettelse av en fattiggård og **innføring** av det **såkalte** Elberfeldtsystemet i fattigpleien - det siste ble det ikke noe av, men etter atskillig frem og tilbake ble det vedtatt å **kjøpe** 1/3 av Hillevåggården til bruk for fattiggård. Denne ble påbegynt på nyåret i **1893** og i oktober **1894** flyttet de **første** fattiglemmene **inn**. Gården hadde **215** mål innmark, **ca. 500** mål utmark, **30 kyr, 4** hester og **4** griser. De arbeidsfere mennene ble satt til vanlig gårdsarbeide og nyrydding, men gården hadde også snekker - og skomakerverksted og verksted for binding av **børster**. Kvinnene ble satt til innarbeid av forskjellige slag som veving og spinning.

Det som forundrer når man studerer materialet fra den tiden er det absolutte fravær av debatt **omkring** de sosiale **spørsmål** fm Kielland startet sin kampanje. I utgangspunktet **gikk** diskusjonen om hva man **skulle** gjme med de eiendommene Kommunen tilfeldigvis fikk i fanget som resultat av den økonomiske krisen. Omsorg for de svakeste i samfunnet synes lite å ha gjort seg gjeldende. Det kan kanskje ha sammenheng med at stemmeretten var begrenset til embetsmenn og borgere og **bønder** som brukte matrikulert jord, på landsbasis **ca. 7,5** prosent av befolkningen. Fra **1896** ble stemmeretten utvidet til dem som i byene skattet av en **høyere** årlig inntekt enn **800** kroner. Det store flertall i byene **lå** godt under dette.

Men det måtte skje noe med andre deler av Den Kombinerte Indretning **også**. Det gamle sykehuset hadde utviklet seg til et rent **fattigsykehus** preget av forfall, uhygge og elendighet. **Oversikten** over innkjøp av medisiner til sykehuset i 1888 forteller sitt. Listen består av "surdeig, spiritus, stivelse, tjære, terpentin, **citroner**, **lakrisstenger**, eddik, Karlsbadvann, sennepspapir, **Pølnervann** - hva nå det måtte være for noe - og et **ubestemt** antall igler.

I april **1891** ble det **satt** ned en komite med mandat å vurdere bygging av nytt sykehus. Etter mye om og men om **størrelse** og ikke **minst stedsvalg** vedtok bystyret i november **1893** å bygge et nytt sykehus på Skjævelandsstykket og bevilget kroner **263 000** til formålet, inklusive utstyr. Forutsetningen for å bygge på Skjævelandsstykket var at man anla et **vannreservoar** på **Vålåndshøyden** for å få **høyt** nok vanntrykk. Sommeren **1897** **sto** sykehuset ferdig med plass til **119** pasienter, og den 25. august flyttet de **første** pasientene **inn**. En helsepolitisk revolusjon var fullført! Det nye sykehuset betydde mye for **utjevningen** i samfunnet - nå kunne også "**fine folk**" legges **inn** på sykehus.

De **sinnsyke** i **Dollhuset** ble de siste beboerne i Den Kombinerte **Indretning** - kanskje ikke **så** uventet. Akutte tilfeller ble plassert i sykehuset, langtidspasienter som var lette å behandle og omgås ble satt ut til forpleining, mens de **tyngre** pasientene ble eksportert til Bergen for en billig penge. Etter hvert ble det vanskeligere å finne anbringsplass, og i **1911** la en felles komite fra byen og amtet frem forslag om bygging av asyl, og gården Dale ble **innkjøpt** til formålet. Anlegget **sto** ferdig i desember **1913**. Ved åpningen hadde asylet plass for **200** pasienter. En ny tid var kommet også for disse.

Den **3. november 1897** kunne sosialkomiteen, som var nedsatt for å vurdere Den Kombinerte **Indretnings** fremtidige anvendelse meddele at innretningen var **fraflyttet** og ryddiggjort. Dermed var det satt definitivt sluttstrek for en institusjon med **røtter** tilbake til middelalderen og som fra slutten av **1840** - årene hadde utgjort byens sykehus, sinnsykehus, gamlehjem for byens fattige kvinner og oppbevaringssted for byens tiggere, prostituerte og alkoholikere. Hovedbygningen ble overtatt av diverse kommunale etater og blant annet holdt formannskapet lenge sine meter der. Arbeidsanstalten fungerte i mange år som Stavanger kommunale bibliotek. Jeg hadde selv **min** daglige gange der i **kunnskapshungrede** ungdomsår. **Først** i **1963** ble disse bygningene **fraflyttet** og revet. Dermed var alle synlige spor etter Den Kombinerte Indretning borte.

Hvordan har det så gått med de 3 institusjoner, som ble opprettet til erstatning for Den Kombinerte **Indretning** ?

Fortsatt er det sykehus på Stavanger sykehus - en aktiv og levende geriatriisk avdeling med poliklinikk - mens en stor del av sykehuset nå er fylkeskommunale kontorer. **Vedtak** om opprettelse av rehabiliteringsavdeling med talesenter er foreløpig puttet i en skuff. Siden mine 10 første **legeår** i det vesentlige er knyttet til Stavanger sykehus er det fortsatt ikke uten **nostalgiske** følelser jeg går gjennom de gamle bygninger. Fortsatt er også min gamle **røntgenavdeling** i sving.

Da **så** mye av sykehuset skulle **omgjøres** til fylkeskommunale kontorer, skjedde det **selvfølgelig** ikke uten sverdslag, men de mange episoder i den forbindelse hører ikke til her. Det kan være nok å minne om at også da sykehuset **skulle** bygges ble det satt opp mot andre oppgaver - vei til Madla, **kjøttkontroll**, overgang til nye **husnumre** og fremfor alt nye skolelokaler til det stadig voksende antall barn. Men dengang seiret sykehuset.

Derimot skjedde det rare - for ikke å **skrive** ironiske - at begge de 2 andre institusjonene - **Arbeidsgården** og Dale - endte opp som nye "kombinerte" innretninger på tross av de erfaringer byen satt inne med. På arbeidsgården fantes en rekke forskjellige kategorier stuet sammen - fattige gamle, pleiepasienter, utbrente og ikke utbrente alkoholikere, såkalte arbeidssky individer, psykisk utviklingshemmede, andre sosiale **tilkorkommere**, tidligere prostituerte og så videre - skrekelige og til dels pleiepasienter svært mange av dem. Om ikke **miljøet** helt kunne sammenlignes med Den Kombinerte Indretning, kunne beboerne sannelig gjeme **miljøet** hardt nok seg i mellom mange ganger. Det var faktisk jeg selv som **først** satte **frem** forslag om å legge ned arbeidsgården som institusjon i midten av 1960 - årene. **Når** forslaget etter den **første** forbauselse og motstand fikk tilslutning skyldtes det at hele gården etter hvert var blitt utbygd. Kommunen **gikk** i stedet hen og **kjøpte** en gård på Jåsund i Sola til ny arbeidsgård. Prosjektet ble stanset da et **flertall** av **bypolitikere** **gikk inn** for å bygge en driftsbygning til 1 million, mens maken var blitt bygget på Jæren like i forveien for kr. 300 000. Det ergret meg **storligen** da saken ble trukket for jeg fikk **sjansens** til å slakte mine motstandere for åpen scene i bystyret. Dessuten gjorde Sola innbitt motstand mot å få seg overlatt Stavangers sosiale **bunnskikt**. Til syvende og sist var vel tiden l q t fra arbeidsgårdssystemet. I stedet ble de fleste beboerne

overført til de nye sykehjemmene som ble bygget eller til Dale.

Dale hadde nemlig også utviklet seg til en i **høy** grad kombinert innretning. Der fantes **også alt mulig** stuet sammen - **sinnssyke** av alle kategorier, ikke **minst psykiatriske** langtidspasienter som **var til oppbevaring**, senil **demente**, utbrente alkoholikere, narkomane, psykisk utviklingshemmede og sosiale tilkortkommere av ulike slag. Da vi **gikk** gjennom de mellom 5 og 600 pasientene i sin tid, fant vi bare **ca. 120** som var **psykiatriske** sykehuspasienter, mens resten stort sett var til oppbevaring og burde enten utskrives - gjeme til vernede boliger, - eller **hørte** hjemme i **psykiatriske** sykehjem. Jeg var selv formann for komiteen som i **1980** foreslo Dale lagt ned i **løpet** av **10 år** - den såkalte **Vaage** - innstillingen, som ble utarbeidet med **fylkespsykiater** Willy Jensen som **pådriver** og faglig inspirator. Nedleggelsen blir kanskje virkeliggjort når nybygget ved Sentralsjukehuset står ferdig.

Dette foredraget (**artikkelen**) er utarbeidet med **Bjørn Saxe Utnes** omfattende **artikler i Årbøker fra Stavanger Museum** som hovedkilde. Som gammel kommunepolitiker har det vært interessant å felge de **kommunalpolitiske** spill omkring Den Kombinerte **Indretning** og se de samme holdninger med borgerånd, forståelse og mangel på forståelse, **sneversyn**, ærgjerrighet, misunnelse, sparsommelighet og motvilje mot å **ta im** over seg medmenneskers ulykke under et dekke av hykleri som jeg selv opplevde i den kommunale sosialpolitikk **70 - 80** år senere. Samtidig er det meg en glede å ha vært med og ta livet av de **2** nye kombinerte innretninger som vokste frem i kjelvannet til den gamle - uten sammenligning fomvrig.

Men det er vel som Sigrid **Undset så** viselig har **sagt**: "**Ti sed og skik** forandres meget, alt som tideme lider og menneskenestro forandres og de **tænker** anderledes om mange ting. Men menneskenes hjerter forandres aldeles intet i alle dage".

Kilde: **Bjørn Saxe Utne**, "Den Kombinerte **Indretning**" (en tredelt artikkel) :

Årbok Stavanger Museum **1980**

Årbok Stavanger Museum **1981**

Årbok Stavanger Museum **1982**

TK-SERVICE

**Alt innen KOPIERING
og
REPROGRAFISKE
tjenester**

Teknisk Kopiservice a.s

Avd. Stavanger - Tlf. 51 89 35 00 - Fax 51 89 35 11

Avd. Forus - Tlf. 51 67 76 44 - Fax 51 67 84 53

Teknisk Reproservice a.s

Tlf. 51 58 15 80 - 51 58 11 36 - Fax 51 58 12 89

Kopieringsservice på alvor,

BYDAG FOR STAVANGER

Datoen den andre juli nærmer seg. Sett av **søndagen til Bydagen**. **Idéer** om innhold i **Bydagen** har det ikke skortet på. De fleste vil være **realiserbare** på sikt, dersom Stavanger Kommune og den **øvrige** byens befolkning **støtter** opp om arrangementet. Byhistorisk Forening representert i **Bydag** for Stavanger arbeidsgruppen **åpner** den **første Bydagen** litt forsiktig. **Dette** skyldes mange andre **kulturelle** arrangement Syftesok. **Åpningsdagen** for **ICOM, Utvandrerfestivalens** program **på** Breidablik. For å unngå unødige kollisjoner med disse **arrangementene** har man tatt hensyn **til** dette i planlegging av **Bydag**.

I den siste tid har arbeidsgruppen for **Bydag** for Stavanger bestått av **følgende** personer :
Lars Vaage, Bjørn Aarre og **Geir Hetland**.

PROGRAM BYDAG FOR STAVANGER

- Atlantic Hall
- **Søndag** 2. juli 1995
- Klokken 17.00 - 19.00
- Inngangspenger **kroner 30,00** (tredeve).
- Stavanger - sungen
- Foredrag om Svithun
- Underholdning av **Gretelill** Tangen
- Foredrag om Stavangers tilblivelse
- Pause **med** servering av kaffe/ te og kaker
- Loddsalg kroner 2 per lodd
- Opplesing av Ajax - historier
- Underholdning, sanger og akkompagnement
- Trekning i loddsalget og utdeling av gevinstene
- **Takk for nå !**